

A Z-generáció megítélése a magyarországi rejtett gazdaságról 2022-ben

2. rész

Összefoglalás: A rejtett gazdaságba beletartozik minden olyan nem regisztrált tevékenység, ami hozzájárul a GDP előállításához, olyan jövedelem, amit a hatósági nyilvántartásokban nem regisztráltak, törvénybe ütközik, valamint azon tevékenységek is, amik kikerülnek az állami szabályozást vagy adóelkerülés céljából rejtve maradnak az állam elől. A rejtett gazdaság mérését és becslését leginkább a rejtett mivoltuk nehezíti meg és az, hogy nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű információ. A szakemberek különböző becsléseket végezhetnek nyilvános adatbázisokból vett adatok segítségével, aggregátumokat felhasználva, valamint a vállalati szektor vagy az adott terület lakosságának megkérdezéséből. Kutatásunk 2022. őszén, online kérdőív segítségével vizsgálta, hogy a Z-generáció tagjai miként vélekednek a rejtett gazdaságról, valamint felmérte, hogy a mennyire vannak tisztában a Magyarországon bevezetett gazdaságfehérítő intézkedésekkel.

Kulcsszavak: Informális gazdaság; gazdaságfehérítés; fekete foglalkoztatás; adóelkerülés; korrupció; homo sapiens digitális.

Abstract: The hidden economy includes all unregistered activities that contribute to the production of GDP, income that is not registered in the official records, which is in violation of the law, as well as activities that evade state regulation or remain hidden from the state for the purpose of tax evasion. The most difficult thing to measure and estimate the hidden economy is their hidden nature and the fact that there is not enough information available. Experts can make different estimates with the help of data taken from public databases, using aggregates, as well as from surveys of the population, of the company sector or of the given area. In the autumn of 2022, our research, using an online questionnaire, examined how the members of Generation Z think about the hidden economy, as well as assessed how aware they are of the economic whitening measures introduced in Hungary.

* Dunaiújvárosi Egyetem,
Társadalomtudományi Intézet,
gazdálkodási és menedzsment,
BA-hallgató
Email: cseni20170911@gmail.com

** Dunaiújvárosi Egyetem,
Társadalomtudományi Intézet,
egyetemi tanársegéd
Email: kovacs@uniduna.hu

Keywords: Informal economy; economic whitening; black employment; tax evasion; corruption; homo sapiens digitalis.

Szakpolitikai intézkedések, mint a kihívásokra adott válaszok

Magyarországon számos kezdeményezés indult a gazdaság kifehéritése érdekében, ami elsősorban a következő területeket érintette: adószabályozás, munkaügyi szabályozás, vállalkozások működésének szabályozása. Ennek érdekében magát az Adótörvényt (2017.évi CL. törvény az adózás rendjéről) is megreformálták. Változásokat vezettek be az adókötelezettség tekintetében, például törvénybe iktatták a bejelentkezési és bejelentési kötelezettséget az adóhatóság felé. Adóenyhítéseket vezettek be a rejtett gazdaság által leg súlyosabbnak ítélt területeken, ilyen volt például az építőipar és a gépjármű-forgalmazás. Csökkentették az adóterheket (pl. 25 éves kor alatti SZJA-mentesség, SZOCHO és EKHO mértékének, illetve az iparüzési adó 1%-ra csökkentése).

Kedvezőbb adózási formákat alakítottak ki (általányadózás megújítása), csökkentették az adókulcsokat (kedvezményes adókulcsok 18%, 5%), valamint egyszerűsítették az adózást (egykulcsos adórendszer bevezetése). Növelték a munkaügyi ellenőrzéseket, az ellenőrzések hatékonyságát, valamint 2022 elején a Kormány növelte a béreket: a minimálbért bruttó 200.000 Ft-ra és a garantált bérminimumot bruttó 260.000 Ft-ra.

Hazánkban az internet és a digitalizáció megjelenése előtt a társadalom nagy része a készpénzzel való fizetést részesítette előnyben. A 2000-es években túlnyomórészt készpénzfizetés zajlott, a 2018-as adatok szerint a készpénzes tranzakciók aránya még meghaladta a 80%-ot, a digitális fizetések csak 20%-ot értek el. Azonban az elektronikus fizetések száma nagymértékben növekedett az elmúlt évek során, amely azt jelenti, hogy hazánk egy sokkal költséghatékonyabb fizetési rendszer irányába tesz lépéseket. A Kormány felismerte a digitális fizetési csatornában rejlő lehetőségeket, így a készpénzhasználat visszaszorítása érdekében gazdaságfehérítő intézkedéseket vezetett be. Szem előtt tartva az adóelkerülő magatartást hazánkban, a vállalkozások életébe és a magánszemélyek jogkövetői magatartásának ösztönzése érdekében további gazdaságfehérítő intézkedéseket fogantatosítottak.

2013-ban vette kezdetét a digitális gazdaságfehérítés időszaka. 2013-ban egyes vállalkozások számára kötelezővé tették az online pénztárgépek alkalmazását, majd 2015-ben megjelent az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer (EKÁER). Az elektronikus fizetés ösztönzése érdekében a Kormány 2016-ban indította el a POS-terminál (Point of Sale terminals) telepítési programot. Az adóelkerülés elleni fellépés harmadik pilléréként, 2018-ban jelent meg az online számlarendszer, majd a banki szektorban az azonnali fizetés. Ezek a digitális gazdaságfehérítő intézkedések hozzájárulnak az állami bevételek

növeléséhez, javítják az adóhatóság ellenőrzési tevékenységének hatékonyságát, növelik az átláthatóságot, erősítik a tisztességes adófizetést és ezzel együtt csökkentik az adóelkerülési tevékenység előfordulását. [30]

Az online világba beleszületett nemzedék: a Z-generáció

A társadalom különböző életkorú csoportjai között fennállnak bizonyos különbségek, mivel ezen csoportok tagjai eltérő gazdasági, társadalmi környezetben nőnek fel, másfajta folyamatok hatnak rájuk, másfajta világszeméletet tulajdonítanak maguknak, valamint az adott kor történelmi eseményeit is másként élik meg. A közös élmények hatással vannak az adott korcsoport értékrendjének alakulására, befolyásolják a munkához, társaikhoz való viszonyukat, viselkedésüket és személyiségüket is.

A számítógép és az internet megjelenésének köszönhetően létrejöttek olyan kategorizálások is, amelyek az egyes csoportok digitális világhoz történő viszonyulásán alapulnak. Az emberiség történelmében a számítógép megjelenése gyors és széleskörű változásokat generált. Az élet minden területét átalakította a számítógépen alapuló digitális technológia, amelynek megismerése, elsajátítása és napi szintű használata a társadalom tagjai számára néhol nehézségeket, néhol pedig új kihívásokat jelentett. A digitális technológia megváltoztatta a kommunikációs szokásainkat és felgyorsította életritmusunkat. Az internetnek köszönhetően már a világ bármely pontján ugyanazokat az eseményeket, folyamatokat követhetjük nyomon, azonos hatások és trendek érvényesülnek, a távolságok megszűnnek, azonnal kapcsolatba tudunk lépni bárkivel, bármikor és ezek hatására új típusú, globális generációról is beszélhetünk.

William Strauss és Neil Howe meghatározása szerint azokból áll egy társadalmi generáció, akik egy történelmi időn, illetve téren osztoznak és életük azonos időszakában élnek meg bizonyos történelmi szituációkat. A szerzőpáros teremtette meg a generáció-elméletek alapjait, azonban a digitalizáció hatására ezek az elméletek már kiszélesedtek és egy realisztikusabb, modernebb megfogalmazást igényeltek. Az 1980-as és 1990-es évek felhasználói elsősorban információkeresésre használták az internetet, azonban az újabb generáció számára a világháló már a kommunikációról, az együttműködésről és az önkifejezésről szól. [31] A fentebb említett új kategorizálásnak (a digitális világhoz történő viszonyulásának) köszönhetően Kulcsár

[30] A POS-terminalok: az üzletekben és egyéb elárúsító-, szolgáltatóhelyeken felszerelt kártyaleolvasó eszközök, amelyek lehetővé teszik az ügyfelek számára a kártyás fizetési módot.

[31] Pais Ella Regina (2013): *Alapvetések a Z-generáció tudomány kommunikációjához*. tanulmány. Pécs: PTE. <https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/pais_alapvetesek_a_z_generacio_tudomanykommunikaciojához_-_tanulmany_2013.pdf>

[32] Kulcsár Zsolt: *Az integratív e-learning felé*. Kiadja Kulcsár Zsolt Pp. 8–9.
<<https://mek.oszk.hu/06600/06695/06695.pdf>>

[33] Buda András (2019): *Generációk, társadalmi csoportok a 21. században*. Budapest: Akadémiai.
<https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f16546/#matud_f16546>

Zsolt művének átdolgozott verziójában (2009-ben) már megjelentek az új generációs besorolások, miszerint: 1925 és 1945 között születetteket Veteránoknak, 1946 és 1964 között születetteket Bébi-bumm generációnak, 1965 és 1979 között születetteket X-generációnak, 1980 és 1995 között születetteket Y-generációnak és az 1996 és 2009 között születetteket Z-generációnak nevezi. A 2010 után születetteket pedig már a görög ABC első betűjével jelzi, ők az alfa generáció. [32]

Az 1996 és a 2009 között született korosztályt, a Z-generációt, többféle jelzővel is szokták illetni: a net-generáció, a digitális bennszülöttek, a Facebook-generáció, az online világba született nemzedék. Marc Prensky amerikai író egy új megnevezést alkotott, a „homo sapiens digitalis” kifejezést a Z-generáció tagjaira. Véleménye szerint ezen új embertípusnak nemcsak okosabban, hanem bölcsebben is kellene használnia a digitális technológiát, mivel a technológia önmagában nem helyettesíti az intuíciót, a helyes ítéletet, a problémamegoldó-képességet, és nem ad világos erkölcsi iránytűt sem. Éppen ezért a „homo sapiens digitalis” [33] két kulcsfontosságú tekintetben különbözik a közembertől:

Egyrészt, a digitális fejlődést az emberi élet szerves, természetes részeként fogadjuk el, másrészt digitális bölcsességgel is bír. E generáció tagjai nem éltek olyan társadalomban, ahol nem volt internet. Csak azt a világot ismerik, ahol már nemcsak a számítógép van jelen, hanem az internet is. Gyerekkoruktól kezdve megfelelően használják és tudatosan alkalmazzák az IKT (Információs és Kommunikációs Technológiák) eszközöket és magát az internetet is. Fiatalkoruk meghatározó elemévé vált az internet, az online világ. Idejük jelentős részét az online világban töltik, szinte a nap 24 órájában jelen vannak. Már csak unalomból is felnéznek a különböző platformokra, közösségi oldalakra (Facebook, Instagram, Messenger, YouTube, TikTok, Twitter, Snapchat, Pinterest stb.), hátha történt valami új, érdekes esemény. Barátaikkal a kapcsolatot általában a közösségi oldalakon tartják és előszeretettel használják a mobiltelefonjukat szimpla időtöltésre, kikapcsolódásra, szórakozásra vagy akár munkavégzésre is. Számukra nemcsak egy hétköznapi dolog a számítógép vagy a mobiltelefon, hanem ezek az eszközök már létszükségletté is váltak. A társadalom ezen generációjára jellemző a multifunkcionalitás és a jó információs készség. Az egyének sokkal bátrabbak, nyíltabbak, kezdeményező típusúak, a gyors technológiai fejlődés hatására sokkal gyorsabb ritmusban élnek az életüket. Társas életüket a nyilvánossággal megosztják, fontos számukra a személyi szabadság érzete, valamint megszokták a változásokat és elődeiknél jobban bíznak saját magukban és képességeikben.

A Z-generáció tagjai gyorsan képesek alkalmazkodni a legújabb technológiához. Már a kezdetektől fogva ki vannak téve nagy mennyiségű információnak, így elmondható, hogy jelentős tudással bírnak, de csak az őket érdeklő területekről rendelkeznek mélyebb ismeretekkel. Az online világ hatására kitágulnak az „én” határai, megváltoznak az emberi kapcsolataik és más értékeket helyeznek előtérbe, más lesz számukra a fontos. Mindezen pozitív hatásokon kívül meg kell említeni a negatív hatásait is az online világnak. A virtuális világban való folyamatos jelenlét miatt sokkal több negatív tapasztalattal szembesülnek, elidegenednek a környezettől és gyengül a konfliktuskezelési készségük az offline világban. Életük egy részét a rohanás, a stressz, a pénzszerezés, a szorongás, a zaklatottság, a magány és a társatlanság jellemzi.

A Z-generáció vagy másnéven a globális net generációja, olyan szavakat és kifejezéseket is használ, amit a többi generáció nem feltétlen ért meg, így nyelvhasználatukra a globalitás jellemző (például: cringe, crush, valaki „flexel”, vibe, chill, lol stb.). Minden eddiginél inkább átlépték a globális, kulturális és szociogazdasági határokat. A világ különböző pontjain elő fiatalok ugyanazokat az ételeket ehetik, ugyanazokat a filmeket nézhetik, ugyanazokat a zenét hallgathatják és ugyanazok a trendek befolyásolhatják őket, így ők maguk is kapcsolatban állnak egymással a világhálón keresztül. [31]

Összeségében elmondható, hogy az előregedő társadalmat, az idősebb korosztályt (a Veteránokat vagy a Bébi-bumm generációt) vagy nem érdekli, vagy már megse akarják tanulni, használni az internetet és a digitális eszközöket, mert eddig is elvoltak nélkülük. Ezzel ellentétben a fiatal korosztály számára már elképzelhetlenné válna a világ a digitális technológia, az internet és a közösségi média nélkül.

A Z-generációt megcélzó empirikus kutatás kérdőívének összeállításakor tehát mindezen háttérre alapozva, a következő kutatási kérdések fogalmazódtak meg:

1. A Z-generáció tagjai milyen digitális helyzetben vannak és milyen mélységben alkalmazzák a digitális tevékenységeket?
2. A Z-generáció tagjai mit gondolnak, mik tartoznak a rejtett gazdaság tevékenységei közé?
3. A Z-generáció tagjai miként ítélik meg az egyes rejtett gazdasági tevékenységeket és hogy viszonyulnak ezekhez a tevékenységekhez?
4. A Z-generáció tagjai mennyire ismerik a Magyar Kormány által bevezetett gazdaságfehérítő intézkedéseket és mit gondolnak, mennyire hatékonyak ezek az intézkedések?

[31] Pais Ella Regina (2013): *Alapvetések a Z-generáció tudomány kommunikációjához*. tanulmány. Pécs: PTE. <https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/szervezet/intezetek/mti/pais_alapvetesek_a_z_generacio_tudomanykommunikaciojához_-_tanulmany_2013.pdf>

[34] Kényelmi mintavétel vagy másnéven önkényes mintavételi mód: a módszer az egyszerűséget, valamint a kényelmet helyezi előtérbe és a populáció legelérhetőbb tagjaiból vesz mintákat. Nem valószínűségi mintavételi mód, illetve nem reprezentatív eljárás.

5. A Z-generáció tagjai tapasztalták-e a környezetükben a rejtett gazdaság felbukkanó jeleit?

Kutatási módszertan és eredmények bemutatása

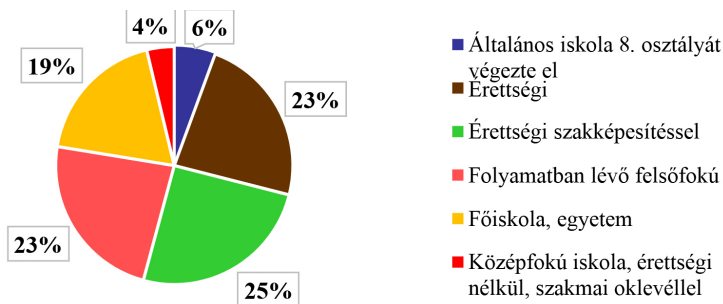
Az 53 kérdésből álló, online kérdőív, Google Forms segítségével, 2022. október 28. és november 20. között volt elérhető a válaszadók számára. Az adatfelvétel csatornáit a jelen tanulmány társszerzőjének, Oláh Csengének – aki maga is a Z-generáció tagja – Facebook és Instagram oldalai voltak, illetve ezen kívül a Facebook-on több kérdőív-kitöltő oldal, a Tolnai lakosok közös csoportja, a Dunaújvárosi Egyetem Kerpely Antal Kollégium csoportja jött számításba, valamint a felhívás hólabdaszerűen, személyre szólóan is célba ért. A kérdőív tehát kényelmi mintavétellel [34] készült; az adatfelvétel biztosította az önkéntesség és az anonimitás feltételeit. A kérdőívet összesen 130 személy töltötte ki, a Z-generáció tagjaitól 107 válasz érkezett. A kérdőív szakaszai a következők:

1. Demográfiai kérdések.
2. Digitalizációval kapcsolatos kérdések.
3. Rejtett gazdasággal kapcsolatos kérdések.
4. Magyarország gazdaságfehérítő intézkedéseivel kapcsolatos kérdések.

DEMOGRÁFIAI ADATOK

A kérdőívet 54%-ban (58 fő) nők, illetve 46%-ban (49 fő) férfiak töltötték ki. A két nem kitöltői közel azonos arányban oszlottak meg. A kitöltők lakóhelye szerint, Tolna megyéből (42 fő), Fejér megyéből (16 fő), illetve Pest megyéből (15 fő) érkezett a legtöbb válasz. A válaszadók 18%-a (19 fő) a fővárosban, 10%-a (11 fő) megyei jogú városban, 38%-a (41 fő) városban és 34%-a (36 fő) pedig községben él. Összegezve, a válaszadók 66%-a (71 fő) városban él, így a kitöltés értékelésekor inkább városias felfogásról beszélhetünk. Az alábbi diagrammon a kitöltők legmagasabb iskolai végzettsége látható:

3. ábra. Az Ön legmagasabb iskolai végzettsége

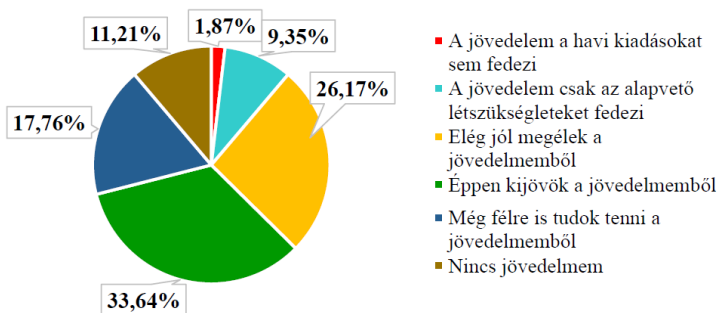

Forrás: Oláh (2022: 50).

A válaszadók 25%-a (27 fő) rendelkezik érettséggel és mellette valamilyen szakképesítéssel. Továbbá megfigyelhető, hogy az érettséggel rendelkezők aránya megegyezik a jelenleg felsőoktatásban résztvevők arányával, ami 23% (25 fő). A kitöltők 19%-ának (20 fő) pedig van főiskolai vagy egyetemi végzettsége. Ebből adódóan a kitöltők többsége magas iskolázottságú.

A kérdőív egy további kérdése a kitöltők szubjektív jövedelmi megítélésére irányult:

4. ábra. Az Ön szubjektív jövedelmi megítélése

Forrás: Oláh (2022: 50).

[35] Mobiltárca: telefonunkon digitalizált formában (applikáción) tárolhatjuk fizetőeszközeinket és NFC rádiófrekvencia segítségével fizethetünk.

A diagramon jól látható, hogy válaszadók 33,64%-a (36 fő) éppen csak kijön a jövedelméből. A kitöltők 26,17%-a (28 fő) elég jól megél a jövedelméből, valamint 17,76%-uk (19 fő) még félre is tud tenni. A válaszadók $\frac{3}{4}$ -e vagy dolgozik, vagy pedig munka mellett vesz részt valamilyen felsőoktatásban és van jövedelme, így a válaszok alapján következtethetünk arra, hogy a kitöltők többsége fenn tud tartani egy bizonyos jövedelmi színvonalat.

DIGITALIZÁCIÓVAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK ELEMZÉSE

A gazdaságfehérítő intézkedések közül például az online pénztárgéphez vagy az EKÁER használatához, vagy magukhoz a POS-terminálokhoz nélkülözhetetlen az internetkapcsolat és a digitalizált tartalom. 12 kérdés keretén belül felmérésre került a kitöltők digitális helyzete és az, hogy milyen mélységben alkalmazzák a digitális tevékenységeket.

Az első két kérdést összevetve kiderült, hogy a válaszadók 96%-ának (102 fő) a háztartásában van vezetékes internete, valamint 98%-uk (104 fő) rendelkezik mobilinternettel is. Emellett a válaszadók 88%-a (93 fő) szintén használja internetét elektronikus ügyintézésre. A válaszadók 23%-a (25 fő) 6 óránál többet internetezik egy nap. A megkérdezettekről elmondható, hogy átlagosan napi 4–5 órát töltenek az interneten. 2022. október 1-jén indult el az első online népszámlálás, amiből az egyik kérdés teljes egészében átvételre került, a kitöltők digitális tudás-mélységének felmérése miatt. A kitöltőknek jelölniük kellett az összes digitális tevékenységet, amit rendszeresen végeznek. Ezek alapján megállapítható, hogy a válaszadók túlnyomó többsége alap-, illetve középszintű felhasználó, akik nem csak információ keresésre és hírek olvasására használják az internetet, hanem különböző szerkesztő programokat használnak, az interneten keresztül kommunikálnak egymással, online vásárolnak, illetve már online intézik ügyeiket is.

A következő kérdés a válaszadók fizetési szokásaira vonatkozott. Kiderült, hogy a válaszadók még mindig használnak készpénzt, de 40%-uk (42 fő) a bankkártyás fizetési módot használja leggyakrabban. Szorosan mögötte 30%-kal (32 fő) a készpénzes fizetési mód, illetve az érintésmentes fizetési mód használata áll. Összeségben elmondható, hogy a megkérdezettek 70%-a (74 fő) leginkább bankkártyával, illetve a telefonon lévő mobiltárca [35] alkalmazással fizet.

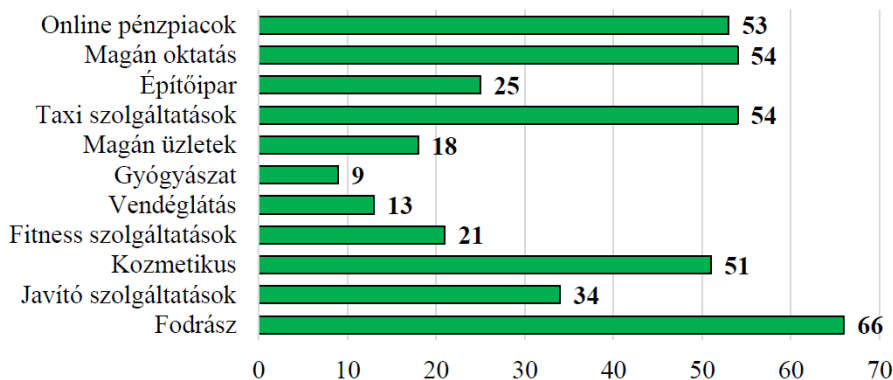
Egy következő kérdés alapján az is látszik, hogy a válaszadók többsége leggyakrabban a mobiltelefonját használja a fizetés során.

H1: A kérdőívben a digitális tevékenységekkel kapcsolatban feltett 12 kérdés alapján és ebben a fejezetben taglalt válaszok kiértékelése után a második hipotézisünk első felét igazolni lehet, miszerint: a Z-generáció tagjai már birtokolnak egy alap-, illetve középszintű digitális tudást.

REJTETT GAZDASÁGGAL KAPCSOLATBAN FELTETT KÉRDÉSEK ELEMZÉSE

A kérdőív következő kérdése a szolgáltatói ágak szerinti számlaadás hiányára vonatkozott:

5. ábra. Ön szerint melyik szolgáltatói ág kerüli legtöbbször a számlaadást?
(fő)

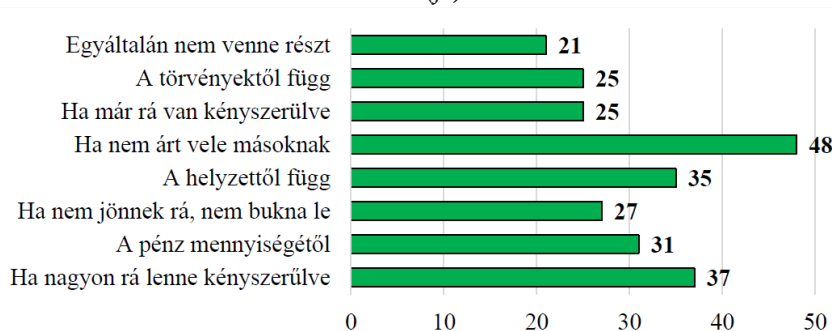

Forrás: Oláh (2022: 53).

A felsorolt szolgáltatói ágak közül a válaszadók többsége (66 fő) szerint a fodrászok kerülik legtöbbször a számlaadást, illetve szorosan mögötte a kozmetikusok, az online piacok (marketplace-ek, használt termékeket értékesítő weboldalak), a magánoktatás és a taxi, fuvarozó szolgáltatások.

Következő lépésben felmértük, hogy a kitöltők mit gondolnak, mitől függ, hogy részt vennének-e a rejtett gazdaságban:

6. ábra. Ön mit gondol, mitől függ, hogy részt venne-e a rejtett gazdaságban?
(fő)

Forrás: Oláh (2022: 54).

Meglepő módon a válaszadók 44,86%-a (48 fő) úgy gondolja, hogy ha nem árt vele másoknak vagy a környezetének, akkor részt venne a rejtett gazdaságban. Emellett érdemes megfigyelni azt is, hogy a válaszadóknak csak a 19,6%-a (21 fő) gondolja, úgy, hogy egyáltalán nem venne részt a rejtett gazdaságban. A kitöltők ¼-e szerint, csak akkor, ha nagyon rá lenne kényszerülve, vagy számára az adott helyzettől és a pénz mennyiségétől függ, illetve, ha nem jönnek rá, nem bukna le, tehát a szankcionálásra nem kerül sor.

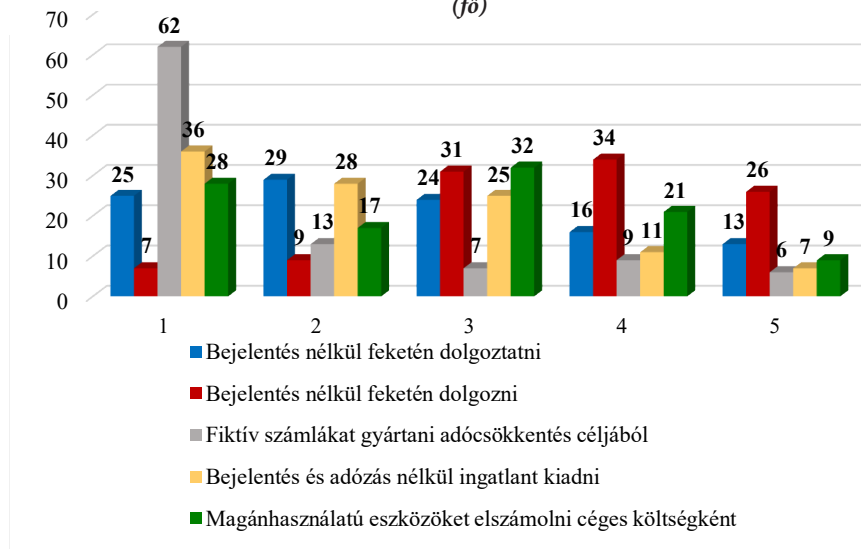
A kérdőív tartalmaz 3 olyan kérdést, amelyek a gazdasági előírások betartására, illetve áthágására kérdeznek rá. „Mi az Ön véleménye a következő állításról?”

- Mindenkinek be kell tartania a gazdasági előírásokat. (pl: adófizetés, számlaadási kötelezettség)
- Ha másoknak nem okoz kárt, áthághatja a gazdasági előírásokat.
- Ha előnyére van és megteheti, akkor áthághatja a gazdasági előírásokat.

A válaszadók 80,7%-a (86 fő) egyetértett abban, hogy mindenkinek be kell tartania a gazdasági előírásokat. A következő két kérdésre adott válaszok már eléggé megosztóak voltak. A válaszadók 49,5%-a (53 fő) nem ért egyet a második állítással, miszerint, ha nem okoz másoknak kárt, akkor áthághatja a gazdasági előírásokat; 22,43%-uk (24 fő) nem tudta eldönteni és 27%-uk (29 fő) pedig azt válaszolta, hogy egyetért a kijelentéssel. A válaszadók többsége (61,68%) viszont nem ért egyet a harmadik állítással: ha előnyére van és megteheti, akkor áthághatja a gazdasági előírásokat.

Továbbá a kérdőív tartalmaz 5 olyan kérdést is, amelyek arra vonatkoznak, hogy a válaszadók szerint az adott tevékenység erkölcsileg mennyire elítélendő. Egy 5 fokozatú skálán értékelték az állításokat, ahol az 1 = Teljes mértékben elítélendő, 3 = Nem tudom eldönteni, az 5 = Egyáltalán nem ítéendő el.

7. ábra. Ön szerint erkölcsileg mennyire ítélendőek el a következő tevékenységek (fő)

Forrás: Oláh (2022: 55).

A diagramon jól látható, hogy a válaszadók többsége (57,9%; 62 fő) teljes mértékben elítélendőnek tartja a fiktív számlák gyártását. Ez annak tudható be, hogy e tevékenység törvénybe ütközik és büntetendő, illetve a hírekben is többször olvashatunk ilyen lebukásról. A bejelentés nélkül, feketén dolgoztatók erkölcsi megítélése nagyon megosztó volt. A válaszadók 50%-a (54 fő) erkölcsileg elítélendőnek tartja a fekete foglalkoztatást. A kitöltők kicsivel több mint $\frac{1}{4}$ -e (27%; 29 fő) nem tartja elítélendőnek és 22,43%-uk (24 fő) pedig nem tudta eldönteni. A következő tevékenység erkölcsi megítélésénél fordult a kocka. Ugyanis a válaszadók 56%-a (60 fő) erkölcsileg nem ítéli el a bejelentés nélkül feketén dolgozókat, illetve 29%-uk (31 fő) nem tudta eldönteni. A következő kérdés a bejelentés és adózás nélküli ingatlan kiadásra vonatkozott. A diagramon jól látható, hogy a válaszadók többsége (59,8%; 64 fő) elítéli ezt a tevékenységet, azonban $\frac{1}{4}$ -ük nem foglalt állásponthoz. Az utolsó tevékenység (magánhasználatú eszközöket elszámolni céges költségként) erkölcsi megítélésénél észrevehető, hogy a válaszadók 30%-a (32 fő) nem tudta eldönteni a tevékenységről, hogy elítélendő vagy sem. Azonban a diagram jól szemlélteti, hogy azok a válaszadók többen vannak (45 fő) akik elítélik, mint akik nem ítéli el (30 fő) e tevékenységet.

[36] A borraavaló, általában egy kis összegű jövedelem, aminek átadása azt fejezi ki, hogy a vendégek mennyire elégedettek egy bizonyos szolgáltatással.

Következő témánk a borraavaló [36] intézményét tárja fel a Z-generáció tagjai körében. A borraavaló intézménye nem legális, hiszen ezután sem a munkáltató, sem a munkavállaló nem adózik, így a rejtett gazdaság részét képezi. A kitöltőktől megkérdeztük, hogy erkölcsileg mennyire ítélik el a borraavaló adását, illetve az elfogadását. Mindkét esetben azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók több mint 85%-a (91 fő, illetve 93 fő) nem ítéli el sem a borraavaló adását, sem pedig az elfogadását. Nem meglepő módon a kitöltők 52%-a (56 fő) rendszeresen ad borraavalót, 40%-uk (43 fő) nem minden esetben; legtöbbször a vendéglátóiparban és a szépségiparban (kozmetikus, fodrász) élnek ezzel a lehetőséggel. A borraavaló, mint plusz jövedelem után nincs adóbevallás, így a rejtett gazdaság részét képezi, ellenben a kitöltők 65%-a (70 fő) ezt nem így gondolja. A válaszadók 20%-a (21 fő) pedig nem tudta eldönteni, hogy szerinte a borraavaló adása a rejtett gazdaság része vagy sem.

A kutatásban feltett kérdésekre adott válaszok kiértékelése után az első hipotézis (H1) csak részben nyert igazolást. Azért nem teljes mértékben állja meg a helyét, mert a fontosabbnak vélt és kiértékelt rejtett gazdaság tevékenységei közül a válaszadók nem minden esetben nyilvánultak meg teljes mértékben elítélően. Például, a kitöltők többsége nem ítéli el erkölcsileg a be nem jelentett, feketén dolgozó munkavállalókat, illetve nem ítélik el a borraavaló intézményét sem. Emellett érdemes megemlíteni, hogy a válaszadóknak csak a 19,6%-a (21 fő) állította azt, hogy egyáltalán nem venne részt a rejtett gazdaságban. A válaszadók másik részénél már megoszlott az az arány, hogy mitől függene, hogy ők részt vennének-e benne. A gazdasági előírásokkal szemben elkövetett rejtett gazdasági tevékenységeket (például az adócsalást) illetően viszont a válaszadók elítélően nyilvánultak meg.

A válaszadók a bejelentés nélküli feketén dolgozó munkavállalókat erkölcsileg nem ítélik el, így érdemes volt áttekinteni azt is, hogy a megkérdezettek környezetében vannak-e olyan személyek, akik jelenleg is feketén dolgoznak: a válaszadók 60%-a (64 fő) ismer olyan személyt a környezetében, akit a felmérés időszakában feketén foglalkoztatnak.

Arra kérdésre, hogy előfordult-e már a megkérdezettekkel az az eset, hogy egy eladó vagy egy szolgáltató utalt arra, inkább számla nélkül intézzék az ügyletüket: a válaszadók 56,1% (60 fő) jelezte, hogy már előfordult és 40%-a (24 fő) 5.000–10.000 forint közé tenné a nevezett értékösszeget.

Azok közül, akik még nem adóznak, 10,28% (11 fő) azt a választ jelölte meg, hogy ha teheti és nem bukna le, akkor szabályellenes tevékenységet folytatna a jövőben; 14,95% (16 fő) pedig nem szeretett volna válaszolni a kérdésre. A válaszadók 74,77%-

a (80 fő) azt nyilatkozta, természetesen szabályszerűen fog eljárni a jövőben. Egy nyitott kérdésében a válaszadók kifejtették saját véleményüket is, meglátásaikat a rejtett gazdasággal kapcsolatban, az alábbiak olvasható néhány visszajelzés:

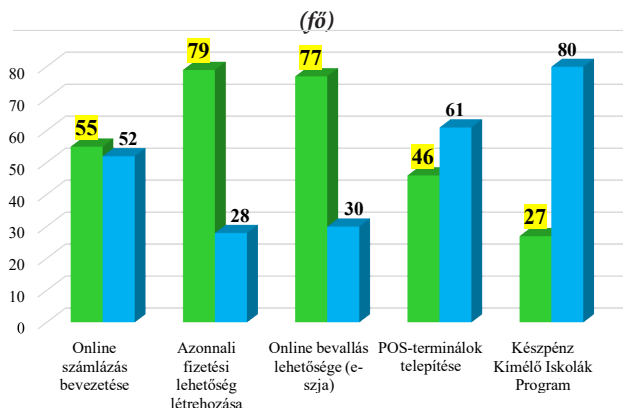
- „Nem minden esetben csak fekete és fehér, néha van olyan, amikor nem a saját hibánkból járunk el szabályellenesen, illetve olyan a jogszabályi háttér, hogy néha máshogy meg se tudják oldani az emberek.” [Z-generáció tagja, nő, városban él, jelenleg felsőoktatásban tanul, nincs jövedelme]
- „Az élet boldog pillanatait hozza magával, ha a gazdaság jól működne nem lenne rejtett gazdaság. Szerintem ez nem rossz dolog, csak egyes emberek túl komolyan veszik az életet. Mindenkinnek joga van kedvesnek, boldognak lenni. Ha nem más kárára történik, akkor teljesen elfogadható.” [Z-generáció tagja, nő, városban él, érettségivel rendelkezik, jövedelme csak az alapvető létszükségleteket fedezi]
- „Lehetőséget ad más módokon való megközelítésekhez, viszont, ha ezt mindenki kihasználná, akkor már nem lenne igazán rejtett.” [Z-generáció tagja, férfi, megyei jogú városban él, érettségivel és szakképesítéssel, elég jól megél a jövedelméből]
- „Szükséges rossz, aminek a legnagyobb okozója a társadalmi egyenlőtlenség.” [Z-generáció tagja, férfi, Budapesten él, egyetemi végzettséggel, éppen kijön a jövedelméből]
- „A rejtett gazdaságnak megvannak a maga előnyei, de hátrányai is. Úgy gondolom a társadalomnak összességében árt, de az egyénnek, esetleg a környezetének lehet hasznos.” [Z-generáció tagja, férfi, községben él, egyetemi végzettséggel, elég jól megél a jövedelméből]
- „A „közemberek” rejtett gazdasága a politikai helyzettől függ, ameddig az országos korrupció ekkora mértékű, természetesnek tartom, hogy a kisember is igyekszik minél nagyobb vagyont megteremteni.” [Z-generáció tagja, nő, Budapesten él, érettségivel és szakképesítéssel, még félre is tud tenni a jövedelméből]
- „Szerintem, amíg nem ártanak vele másoknak és csak a saját büntetésüket kockáztatják, addig nincs vele nagy baj.” [Z-generáció tagja, nő, városban él, általános iskolai végzettséggel, elég jól megél a jövedelméből]
- „Megértem, hogy a törvény igyekszik megszüntetni a rejtett gazdaság bármely formáját, elvégre valamennyi csalásnak minősül. Ugyanakkor jobb lenne, ha erkölcsi alapon (teljes empátiával) belátnák törvényhozóink, hogy vannak, akiknek minden egyes pénz számítana. És azok az emberek többsége nem tud szert tenni gazdasági tanulmányokra, hogy megtanulja mi szabályszerű, mi nem.” [Z-generáció tagja, nő, városban él, jelenleg felsőoktatásban tanul, nincs jövedelme]
- „A rejtett gazdag legtöbb esetben, válasz a vállalati szektor részéről a túl magas adókra. Ezért nem teljesen elítélendő.” [Z-generáció tagja, férfi, megyei jogú városban él, jelenleg felsőoktatásban tanul, még félre is tud tenni a jövedelméből]

[37] Késpénzkímélő Iskolák: a kísérleti program 2018. tavaszán indult 15 iskolában, a fizetéssel járó adminisztráció csökkentése, a fizetési folyamatok felgyorsítása, valamint az ehhez kapcsolódó pénzügyi ismeretterjesztés és szemléletformálás céljából.

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGFEHÉRÍTŐ INTÉZKEDÉSEIVEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK ELEMZÉSE

A következő diagram azt szemlélteti, hogy a válaszadók közül hányan ismerik, vagy éppen nem ismerik a felsorolt gazdaságfehérítő intézkedéseket:

8. ábra. Ön hallott már az alábbi gazdaságfehérítő intézkedésekről?

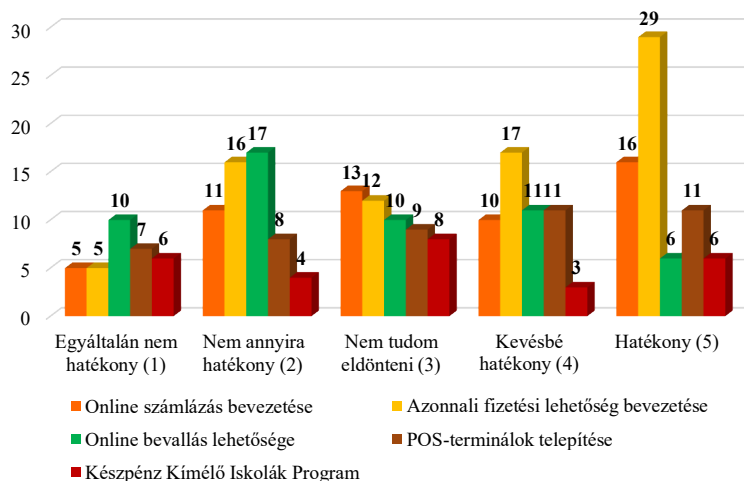

Forrás: Oláh (2022: 58).

A diagramon jól látható, hogy a válaszadók túlnyomó többsége már hallott az online számlázás bevezetéséről (55 fő), az azonnali fizetési lehetőség bevezetéséről (79 fő) és az online bevallás lehetőségéről (77 fő) is. A válaszadók 57%-a (61 fő) viszont még nem hallott a POS-terminálok telepítéséről, illetve 74,77%-a (80 fő) a Késpénzkímélő Iskolák programról. [37]

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy akik ismerik a fent említett gazdaságfehérítő intézkedéseket vagy hallottak róluk, mennyire tartják hatékonynak azokat. Az alábbi diagram egy szűrt és tovább gondolt változata az előbbinek:

9. ábra. Ön mit gondol, mennyire hatékonyak az alábbi gazdaságfehérítő intézkedések? (fő)

Forrás: Oláh (2022: 59).

A diagramon látható, hogy az azonnali fizetési rendszer bevezetését a megkérdezettek 58,23%-a (45 fő) eléggé hatékonynak találja. A kitöltők 47,27%-a (26 fő) szintén hatékonynak tekinti az online számlázás bevezetését, illetve 47,83%-uk (22 fő) eléggé effektívnek gondolja a POS-terminálok telepítését. Észrevehető, hogy annak ellenére, hogy a válaszadók közül 77 fő hallott az online bevallás lehetőségéről, mégis 35%-a (27 fő) úgy gondolja, hogy nem hatékony ez az intézkedés. Összességében elmondható, hogy a válaszadók az azonnali fizetési lehetőséget, az online számlázás bevezetését, illetve a POS-terminálok telepítését tekintik a leghatékonyabb gazdaságfehérítő intézkedésnek.

A válaszok kiértékelése után a második hipotézis (H2) második felét részben igazolni tudjuk, mivel a megnevezett gazdaságfehérítő intézkedések közül a válaszadók többsége csak kettőről (POS-terminálok telepítéséről és a Kézpénzkímélő Iskolák programjáról) nem hallott, azonban a többi intézkedésről jellemzően hallottak.

Összegzés, következtetések és javaslatok

A vizsgált szakirodalmak alátámasztják, hogy a rejtett gazdaságnak számos szinonimája él a köztudatban, amivel különböző tartalmakat árnyalhatunk. A rejtett gazdaság fogalma megközelíthető általánosságban vagy gazdaságpolitikai, statisztikai, jogi, vagy adózási szempontból. Magyarországon a legelterjedtebb elnevezései a szürkegazdaság, az árnyékgazdaság, a feketegazdaság és/vagy az informális gazdaság. Összegezve elmondhatjuk, hogy a rejtett gazdaságba beletartozik minden olyan nem regisztrált tevékenység, ami hozzájárul a bruttó hazai össztermék előállításához, olyan jövedelem, amit a hatósági nyilvántartásokba nem regisztráltak, törvénybe ütközik, valamint ide tartoznak az olyan tevékenységek is, amik kikerülnek az állami szabályozást vagy adóelkerülés céljából rejtve maradnak az állam elől. A rejtett gazdaság mérését és becslését leginkább a rejtett mivoltuk nehezíti meg és az, hogy nem áll rendelkezésre kellő mennyiségű információ. A szakemberek különböző becsléseket végezhetnek nyilvános adatbázisokból vett adatok segítségével, aggregátumokat felhasználva, valamint a vállalati szektor vagy az adott terület lakosságának megkérdezéséből.

Hazánkban számos kezdeményezés indult a gazdaság kifehéritésére, amit nagyban elősegített a digitalizáció és az internet térhódítása. 2013-ban vette kezdetét a digitális gazdaságfehérítés időszaka. A vállalkozások számára kötelezővé tették az online pénztárgépek alkalmazását, megjelent az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer, bevezették az online számlázás lehetőségét, valamint a banki szektorban létrehozták az Azonnali Fizetési Rendszert. A gazdaságfehérítő intézkedések bevezetésének eredményeként nőtt az állami költségvetés bevétele, csökkenni látszódik az adóelkerülési tevékenység előfordulása, valamint egyre jobban csökken a készpénzhasználat is.

A kutatás megvizsgálta, hogy a Z-generáció tagjai miként vélekednek a rejtett gazdaságról, valamint felmérte, hogy a mennyire vannak tisztában a Kormány által bevezetett gazdaságfehérítő intézkedésekkel. Ennek érdekében két hipotézissel dolgoztunk, amelyek a következők:

H1: A rejtett gazdaság tevékenységeit teljes mértékben elítélik a Z-generáció tagjai.

H2: A digitális tudás birtokában lévő Z-generáció tagja ismerik a gazdaságfehérítő intézkedéseket.

Az első hipotézis részben elvetetésre került, mert a válaszadók nem minden esetben nyilvánultak meg teljes mértékben elítélően. A kitöltők többsége erkölcsileg nem ítéli el a be nem jelentett, feketén dolgozó munkavállalókat, illetve nem ítéli el a borraivaló intézményét sem. A válaszadóknak kevesebb, mint 20%-a állította azt, hogy egyáltalán nem venne részt a rejtett gazdaságban, míg a gazdasági előírásokkal szemben elkövetett rejtett gazdasági tevékenységeket a válaszadók teljes mértékben elítélik.

A felállított második hipotézis első felét igazolni sikerült, ugyanis a Z-generáció tagjai rendelkeznek alap-, illetve középszintű felhasználói készségekkel. Ez abban nyilvánul meg, hogy a válaszadók túlnyomó többsége nem csak információ keresésre és hírek olvasására használja az internetet, hanem különböző szerkesztő programokat is tudnak kezelni, az interneten keresztül kommunikálnak egymással bármilyen IKT-eszköz segítségével (nem okoz nekik problémát a használat), online vásárolnak, illetve már online intézik ügyeiket is. Azonban a hipotézis másik felét csak részben lehetett igazolni, mert a kérdőívre érkezett válaszok kiértékelése után megállapítható, hogy a válaszadóknak csak a 60%-a van tisztában a gazdaság-fehérítő intézkedésekkel.

Összeségében megállapítható, hogy a rejtett gazdaság további visszaszorítása mindenféleképpen szükséges és határozottabb fellépést igényelne azokban a szektorokban, ahol nincsenek bevezetve az online pénztárgépek és elsősorban készpénzforgalmat bonyolítanak. Hazánkban megközelítőleg az elmúlt 10 évben a csökkenő adóterhek, illetve a bevezetett gazdaságfehérítő intézkedések miatt nő az adófizetési hajlandóság, azonban még mindig vannak olyan területek, ahol az adómorál javulása elvárható lenne.

Ezt elősegíteni például az edukáció tudná: ha nincs adóbefizetés, nincs finanszírozása a közszolgáltatásnak – de ez összefügg az öngondoskodással és azzal, hogy megrengett a bizalom az állam által megoldott feladatok hatékonyságában, vagy az államhoz befolyt pénzek megfelelő elosztásában, az újraelosztás működésében.